

Partea întâi

Vatra străbunilor

Preistoria Olteniei de sub munte

Micuța localitate în care am văzut lumina zilei este situată sub plaiurile de nord-vest ale Olteniei.

După cum se știe, această regiune este o parte a teritoriului României, care în decursul timpului și-a dezvoltat o conștiință geografică și o istorie proprie. Cu mici excepții, provincia respectivă a avut ca limite naturale râul Olt, la est, Carpații Meridionali la nord și vest și fluviul Dunărea, la sud.

Denumirea sa vine de la râul Olt, cunoscut în antichitate sub numele de Alutus.

Oferind condiții prielnice de trai, zona a fost locuită din cele mai vechi timpuri.

Numeroase descoperiri despre omul preistoric s-au făcut aici. Ele sunt considerate de oamenii de știință ca printre cele mai vechi din Europa.

Primele investigații asupra preistoriei României au fost făcute la sfârșitul secolului al XIX-lea de către arheologul Teohari Antonescu, absolvent al Școlii Germane de Arheologie de la Atena și profesor la Iași, urmat de câțiva cercetători străini.

În anul 1897, acesta identifică peșterile de la Polovragi și Baia de Fier ca locuri unde a trăit omul preistoric.

Între anii 1916-1920, arheologul Ion Andrișescu, devenit ulterior director al Muzeului de Antichități din București, face primele săpături metodice, punând în evidență „bogăția, varietatea și caracterul specific sub înfățișarea cărora se prezintă Oltenia de-a lungul vremurilor preistorice, ca și în cele ulterioare, istorice.”

După numai șase ani, Constantin Nicolăescu-Plopșor, membru corespondent al Academiei Române, descoperă primele picturi rupestre în grottele „Muierilor” și „Pârcălabului” de pe malul drept al râului Galbenu, situate numai la 5 km mai spre nord de satul meu, a căror vechime este plasată la peste 10.000 de ani.

Una dintre figurile umane desenate aici este reprezentată în deplasarea spre înainte, purtând pe cap podoabe de tip „pene de pasăre”, specifice comunităților preagricole.

Este de menționat faptul că pictura din Peștera Muierilor (Baia de Fier) a fost supusă în epocă unor expertize de laborator, confirmându-se astfel autenticitatea ei.

Urmele civilizațiilor bronzului și fierului, întemeiate pe păstorit și pe cultivarea cerealelor, sunt la fel de prezente în arealul respectiv, descoperirile arheologice din localitățile: Polovragi, Vaideeni, Baia de Fier ș.a., fiind edificatoare în acest sens.

Formarea poporului român

Primele unități etno-istorice identificate de către grecii antici, sub numele de geți, s-au format din triburile indo-europene, înrudite prin limbă și obiceiuri, stabilite între Munții Carpați și Munții Balcanici, în milenii III și II înainte de Hristos.

Cu timpul, aceste triburi s-au unit, formând un puternic stat care ocupa cea mai mare parte a Europei Centrale și de Est.

După moartea lui Burebista (anul 24 d.Hr.) acest adevărat imperiu s-a divizat în mai multe regate, Dacia, cum o numeau vecinii ei, romanii, fiind unul dintre ele.

La începutul secolului al II-lea d.Hr., în urma luptelor repetate purtate cu dacii, conduși de Decebal, împăratul Traian a reușit să cucerească cea mai mare parte a Daciei și să o transforme în provincie romană.

De remarcat este faptul că, datorită poziției strategice pe care o avea zona submontană a Olteniei, a fost printre primele teritorii ale Daciei ocupate de armatele romane, în marșul lor spre Sarmizegetusa.

Ca urmare, procesul de reorganizare al acesteia a început mult mai devreme, construindu-se aici o adevărată rețea de drumuri de-a lungul principalelor cursuri de apă, presărate cu numeroase castre și locuri întărite.

Una dintre cele mai complete hărți referitoare la rețeaua de drumuri militare din Dacia Traiană ne este prezentată de istoricul Alexandru Mihai Stoenescu în lucrarea sa „Istoria Olteniei”, ediția 2011.

Comentând acest important document, autorul lucrării respective, menționează că „sistemul de drumuri construit de romani în Oltenia era structurat în jurul principalelor râuri din zonă, atât în lungimea lor, cât și pentru accesul la ele, fiind plantat cu castre și locuri întărite pe tot traseul”.

Cum la ieșirile din munți a celor două râuri mai mari, romanii construiseră puternicele castre de la Bumbești-Jiu și Râmnicu Vâlcea, ale căror ruine se mai păstrează și astăzi, drumurile care făceau legătura dintre acestea, traversau cu siguranță și localitatea în care m-am născut.

Deși pe acest teritoriu nu au fost descoperite urme materiale ale lucrărilor respective, întrucât nimeni nu le-a căutat, afirmația mea este pe deplin justificată dacă avem în vedere prezența în imediata noastră vecinătate a unor puternice centre economice la Ocnele Mari și Baia de Fier cunoscute în antichitate pentru bogățiile de

sare și minereu de fier, atât de necesare „Imperiului”. Pe aceeași linie se înscriu și băile de la Săcelu, unde soldații și coloniștii romani își îngrijeau sănătatea.

În lucrarea profesorului Alexandru Ștefănescu „Gorjul istoric și pitoresc” se fac referiri atât la castrul cât și la băile romane de la Săcelu, ale căror rămășițe se mai păstrează încă, la cimitirul roman de la Baia de Fier cât și la drumurile care legau aceste localități de castrul de la Bumbești-Jiu.

Dacă inițial zona cuprinsă între râurile Jiu și Olt era încorporată în provincia „Moesia Inferioară” de la sudul Dunării, în jurul anului 102 d.Hr., întregul teritoriu al Olteniei a fost organizat într-o provincie separată, denumită „Dacia Inferior” guvernată de un procurator prezidial.

Odată cu ocupația romană, populația autohtonă va trăi în așezări modeste, organizate după forma tradițională a obștilor teritoriale, separate de așezările coloniștilor.

Pe această structură a localităților antice s-au dezvoltat satele medievale și apoi, cele de astăzi, continuitatea lor neputând fi tăgăduită.

Ca și în milenii anterioare, urmele de locuire din secolele IX și XI d.Hr., sunt concentrate în zonele intens populate încă din preistorie, teritoriul dintre Jiu și Olt numărându-se printre cele mai însemnate dintre acestea.

Pe timpul primelor migrații, partea de nord a Olteniei a fost ferită de dezastrele provocate întrucât nu se afla pe direcțiile principale de deplasare al invadatorilor.

Următoarele secole au fost marcate de dominația avaro-slavă și apoi de cea pecinego-cumană care au avut însemnate influențe asupra sorții băștinașilor.

Istoricii români consemnează că, începând cu secolul al X-lea s-a trecut la împărțirea țării în trupuri de moșii, stabilindu-se hotarele satelor, apărând astfel prima destrămare mai însemnată a obștilor sătești, prin ridicarea din rândul lor, cât și a cuceritorilor (slavi și cumani) a unor stăpâni feudali.

Tot acum se accelerează fenomenul de grupare a satelor oltenești în zonele depresionare și în bazinele superioare ale râurilor, apărând conceptul dublei locuinței bazat pe refugiu, care s-au perpetuat în decursul istoriei. Chiar și în zilele noastre o parte dintre sătenii localităților submontane, în afara locuințelor din vatra satului, mai au un lăcaș rudimentar numit „conac”, la munte ori pe livezile îndepărtate, unde își țin de regulă vitele.

Se poate spune că aceste teritorii, între care se înscrie și satul meu natal, au fost populate în funcție de situația istorică, fapt care se reflectă în mitologia și folclorul local prin fenomenul cultural esențial al „legăturii cu natura” rămas ca o matrice spirituală a populației.

Primele formațiuni prestatale în Oltenia

Începând cu secolul al IX-lea, viața socio-politică a locuitorilor din Peninsula Balcanică este puternic influențată de conflictul produs între Occidentul latin și Orientul bizantin, creștinismul devenind bicefal.

În noul context, în locul vechilor provincii romane din sudul Dunării, apare Țaratul Vlaho-Bulgar, iar în Câmpia Panonică, Regatul Ungar care, favorizate de căderea Constantinopolului sub stăpânirea cruciaților occidentului, încep să-și extindă puterea asupra teritoriilor ocupate de români.

De menționat este faptul că formațiunea politică de la sudul Dunării, cunoscută sub denumirea de Țaratul Vlaho-Bulgar a luat naștere în jurul anului 1185 în urma războaielor conduse de Asan și Petru din dinastia românească a Asăneștilor.

Asan I este primul țar (împărat) al acestui țarat (imperiu) fiind urmat de Ioniță Caloian care a fost recunoscut de statele europene ca suveran al românilor și bulgarilor, fiind încoronat ca rege de legatul papal după unirea bisericească cu Roma (1204).

Spre sfârșitul domniei lui Ioan Asan al II-lea, legăturile dintre factorii politici de la nordul și sudul Dunării au slăbit, în schimb s-a întărit efortul regatului maghiar de a-și extinde influența politică și stăpânirea asupra acestor teritorii, cu înființarea Banatului Unguresc de Severin, care cuprindea și partea de vest a Olteniei.

Marea invazie tătară de la 1214 a atins numai o parte din teritoriile Olteniei, permițând consolidarea aici a celor trei formațiuni prestatale, voievodatul lui Litovoi, în partea de nord-vest, cnezatul lui Farcaș, în partea de nord-est și cnezatul lui Ioan, în partea de sud.

După retragerea migratorilor, regatul ungar și-a reluat expansiunea asupra teritoriilor de la sud de Carpați, instalând aici Ordinul Militar al Cavalerilor Ioaniți.

O nouă campanie a tătarilor, conjugată cu un atac al bulgarilor din sud, a condus la retragerea ordinului respectiv din regiune, încurajând acțiunile voievodului oltean Litovoi de recuperare a Banatului Severinului, aflat sub stăpânire maghiară.

Referindu-se la partea de nord-vest a Olteniei, situată la adăpostul munților, marele istoric Nicolae Iorga, dar și Vasile Pârvan, în lucrările „Semănătorul” și, respectiv, „Getica” au menționat că aceste locuri au făcut parte din Țara Litua, condusă de voievodul Litovoi, care stăpânea ambele laturi ale Jiului.

La rândul său, istoricul Dimitrie Onciul în „Originea Principatelor” precizează că Banatul Unguresc al Severinului înființat la hotarele imperiului româno-bulgar, pentru paza graniței, cuprindea partea răsăriteană a Banatului Timișoarei (numită Comitatul Caraș-Severin), Țara Hațegului, Țara Amlășului, cât și o parte limitrofă din Mehedinți și o parte din Gorj și Vâlcea, întinzându-se până la Olt.

Faptul că Gorjul făcea parte din Țara Litua sub voievodul Litovoi mai este consemnat atât de profesorul Alexandru Ștefănescu în lucrarea sa „Gorjul istoric și

pitoresc”, ediția 1904, de Ion Nădejde în lucrarea „Dreptul vechiu-român”, cât și de Constantin Dârvăneanu în „Monografia orașului Novaci”, ediția 2008.

În această din urmă lucrare, invocând opera de referință „Getica” a lui Vasile Pârvan, cât și prețiosul document emis de regele Belo al IV-lea al Ungariei cunoscut sub denumirea de „Diploma Cavalerilor Ioaniți (1247) autorul susține că în partea de nord a fostului sat Novacii Români, pe plaiul numit „Vermeghe”, a existat o cetate întărită, care se presupune a fi fost locul de încoronare al lui Litovoi Vodă (omul de piatră).

Această afirmație poate fi regăsită și în „Etimologicum Magnum Romaniae” (1898) a cunoscutului savant Bogdan Petriceicu-Hașdeu cât și în „Istoria Olteniei”, ediția 2008 a mai tânărului istoric Alexandru Mihai Stoenescu.

Pentru a justifica afirmațiile cu privire la existența acestui loc, autorul monografiei citate redă conținutul unui document (foaie de zestre) sin 29 noiembrie 1853, în care este consemnată denumirea „Vermeghe”.

Revenind la „Diploma Cavalerilor Ioaniți” adoptată de regele ungar după marea invazie mongolă din anul 1242, trebuie să precizăm că acest document aduce indicii extrem de importante, nu numai cu privire la existența formațiunilor politico-organizatorice ale românilor din Oltenia, ci și cu privire la unele aspecte economice, care anterior puteau fi doar bănuite sau determinate mai mult pe cale logică.

De aici aflăm că partea de nord-vest a Olteniei, deci și localitatea noastră, făcea parte din Cnezatul lui Litovoi, denumit în documentul respectiv „Țara Litua”, care era condus de un voievod cu atribuții administrative și militare multiple în întreaga zonă a Olteniei.

Importanța acordată voievodului față de ceilalți cneji din regiune este dată și de diferența de tratament cu care abordează regalitatea ungară aceste formațiuni: „Țara Severinului, Cnezatele lui Ioan și Farcaș donate cavalerilor ioaniți, în timp ce Cnezatul voievodului Litovoi rămâne românilor așa cum l-au stăpânit aceștia”.

Deși instituțiile de specialitate ale statului nu au întreprins acțiuni organizate pentru identificarea centrelor din care voievodul Litovoi și urmașii săi au condus cele trei cnezate existente pe actualul teritoriu al Olteniei, în decursul timpului au apărut unele scrieri în legătură cu acestea.

Pornind de la numele de „Curtișoara” purtat de unul din satele situate pe ambele maluri ale Jiului, la numai câțiva kilometri spre nord de actualul centru de județ, profesorul Alexandru Ștefănescu în lucrarea la care m-am mai referit, susține că aici ar fi fost o „curte cnezească” a Țării Litua înainte de întemeierea statului centralizat român, pe timpul când cuibul basarabilor era pe Jiu.

În argumentarea susținerilor sale, cunoscutul istoric descrie o serie de rămășițe ale coloniei și castrului roman din apropiere, a celei din Curtișoara, construcție cu un specific aparte, prezentând și conținutul câtorva hrisoave vechi de peste 500 de ani, în care apare denumirea respectivei localități.

Faptul că alți autori, la care am mai făcut trimiteri plasează locul de încoronare al marelui voievod într-o cetate de pe plaiurile Novaciului, nu este de natură să înlăture aceste susțineri, „regii itineranți” fiind destul de cunoscuți în toată Europa acelor timpuri.

Formarea statalității românești

În perioada de regres a presiunii tătare și ungare, care a urmat, formațiunile prestatale, destul de puternice din dreapta Oltului, conduse de marii boieri, cunoscuți sub numele de „banoviți” au fuzionat cu cele din stânga râului respectiv, sub conducerea unui singur voievod, punând astfel bazele statului feudal Țara Românească.

Întemeietorul acestui stat a fost Basarab I, al cărui nume și origini au fost îndelung disputate, invocându-se diferite cronică, unele documente aparținând statelor vecine, chiar și o serie de legende locale, în raport de interesul politic pe care autorii l-au urmărit în decursul timpului.

Chiar și faptul că acesta provenea dintr-o familie de boieri olteni a făcut obiectul unor aprinse dispute între istorici.

Inventariind o serie de mărturii ale unor cunoscuți geografi și călători străini se poate concluziona că în Evul Mediu, zona submontană a Olteniei era dens populată, partea de sud a acestei regiuni fiind dominată de păduri seculare.

În perioada respectivă pământul era stăpânit în devălmășie pe temeiul eredității, proprietarii acestuia fiind cunoscuți sub numele de moșneni. Această denumire, care în vorbirea curentă din zonă înseamnă și localnic și băștinaș, se trage evident din cuvântul „moș” la fel ca cele de strămoș, moșneag, moștenire.

Tot atunci apare și clasa boierilor, stăpânitori ai unor suprafețe de teren din ce în ce mai mari, dobândite prin cumpărare de la moșnenii care nu le mai puteau lucra, ori le cedau în contul datoriilor acumulate.

La constituirea marilor moșii au mai contribuit, unirea prin căsătorie a unor familii bogate, iar mai târziu actele de danie făcute de voievozi pentru ajutorul primit în cadrul acțiunilor de combaterea pericolelor externe.

Din cuprinsul documentelor scrise de la începutul secolului al XV-lea, rezultă că ansamblul de moșii din stânga Jiului era stăpânit de trei familii dintre cele mai vechi și mai însemnate din Țara Românească: boierii Craiovești, boierii Florești și urmașii marelui vornic Dan Duduc, printre care se numărau și Buzeștii.

Tot prin daniile domnești dar și boierești au fost înzestrate și vechile mănăstiri, cât și cele nou apărute.

Din aceeași perioadă există cazuri dovedite în care domnul țării recunoștea unele posesiuni strămoșești, urcând două-trei generații, ceea ce demonstrează că aceste moșii erau posesiuni anterioare întemeierii statului centralizat Țara Românească.

După cum am mai arătat, neamul basarabilor era format din marile familii de boieri olteni, cunoscuți și sub numele de „banoviți” care erau români veniți din sudul

Dunării în urma presiunii exercitate în zona respectivă a regatului Ungar, sprijinit de occidentali.

Referindu-se la boierii respectivi, cronicile muntene arată că în decursul timpului aceștia au urmat traseul Turnu Severin – Strehaia – Craiova, localități în care a funcționat și centrul „băniei”, instituție creată inițial pentru colectarea taxelor datorate ocupanților străini.

Legendele răspândite pe întreg cuprinsul țării, dar mai ales în arealul de unde provenea marele voievod, cu privire la numele de Negru-Vodă sau Radu Vodă Negru, atribuite lui Basarab I ori tatălui său „Tocomer”, preluate în mod diferit de către istorici, cât și o serie de hrisoave din secolul al XVI-lea, vin să confirme concluzia că aceștia făceau parte din marile familii de boieri români stabiliți în partea de nord-vest a Olteniei cu mult timp înaintea întemeierii statului centralizat.

Astfel: la 3 mai 1549, Mircea Ciobanu întărește, printr-un hrisov, mai multor boieri, satul Hirișești pe Gilort și munții din jur, precizând că „am văzut domnia mea și carte de la mâna tatălui domniei mele (Radu cel Mare) și altă carte de la mâna lui Negru Voievod cel Bătrân”.

Prin alte două documente din același veac, domnitorul Alexandru Mircea, întărește la 8 ianuarie 1569, Mănăstirii Tismana, proprietatea asupra satului Elhovița „veche și dreaptă ocină de la întemeierea Țării Românești, întâi de la Negru Vodă și apoi de la toți domnii.”

Al patrulea document, din anul 1585 pomenește de cetatea lui Negru Vodă din satul Poieni, care potrivit descrierilor făcute de Constantin Dârvăreanu în „Monografia orașului Novaci” nu poate fi decât actualul sat Lupești din compunerea comunei Bumbăști-Pițic.

„Cei dintâi locuitori ai satului Cernădia”, consemnează autorul „se zice că ar fi fost grupați în jurul cetății din Poieni, înălțată la adăpostul codrilor dintre râul Galbenul și afluentul său Cernăzoara. Fiind învinși de tătari la 1241, spune o legendă din aceste locuri, oamenii lui Negru Vodă au părăsit fortificația dintre râul Gilort și afluentul său din stânga Galbenul, de pe vatra satului Pociovaliștea, retrăgându-se în cetatea din Poieni, după ce și-au aruncat comorile în lacul Sitești din apropiere. Tătarii ar fi abandonat și ei bordeiele de pe Valea Gilortului, din punctul ce s-a numit Tătărași, așezându-se în valea Galbenului, în satul de odinioară Ciovei”.

În aceeași lucrare mai este prezentat un act domnesc, redactat la 4 iunie 1521, în Cancelaria domnească de la Târgoviște a lui Neagoe Vodă Basarab, prin care se confirmă lui Mircea și fraților cât și fiilor lor stăpânire peste niște cumpărături în satul Poieni, „pe oriunde este vechiul hotar de la Cernădie în râul Cernăgioarei și de acolo în vadul Văii Mari drept la câmp...”.

Și din acest document, în care satul Poieni este descris ca fiind cuprins între satul Cernădia, râul Cernăzoara și vadul Văii Mari, rezultă fără putință de tăgadă, că

localitatea respectivă și în consecință, cetatea lui Negru-Vodă, erau situate în vatra actualului sat Lupești.

Prezența prin aceste locuri a voievodului, cunoscut în epocă și sub numele de „Lupu”, inspirat de bună-seamă de stindardul de luptă al strămoșilor săi daci, a atras, după părerea mea și denumirea de Lupești a satului respectiv.

La fel ar fi putut lua naștere și numele satului Cernădia, situat în imediata sa apropiere, care ar putea însemna „Cetatea Negrului”, știut fiind ca în limba slavonă „Ciornâi” înseamnă „Negru”, iar „Dia” înseamnă „Cetate”.

Fiind născut în satul menționat, care la acea dată era compus din 10-15 case, am aflat de timpuriu importanța istorică a locurilor respective, descrise de mine cu lux de amănunte în romanul autobiografic „Magistrat la sfârșit de mileniu”, ediția 2012.

„Casa părintească, construită de bunicul Ștefan la sfârșitul secolului al XIX-lea, era situată pe un frumos platou de la marginea pădurii, denumită „La stupini” cuprins între râurile Galbenu și Cernăzoara, unde potrivit legendei locale, dar și unor documente și scrieri mai recente, a existat cetatea Poieni în care Negru Vodă s-a retras pentru a scăpa de urmărirea tătarilor.”

Despre prezența tătarilor în aceste locuri am aflat și de la bătrânii satului, care povesteau că denumirea de „Stupini” a platoului la care m-am referit vine de la stupina ce exista aici în timpul prezenței tătare, instalată de aceștia pe ruinele cetății lui Negru-Vodă.

În urmă cu peste 70 de ani, pe acel platou, cât și pe pajiștea de la baza lui, spre râul Galbenu, mai puteau fi văzute ruinele vechiului sat Poieni din care au luat ființă mai târziu actualele sate: Lupești, Poenari și Bumbesți.

Rămășițele legendarei cetăți, cât și cele ale stupinei au stârnit curiozitatea sătenilor, platoul respectiv, astăzi împădurit, fiind presărat cu numeroase șanțuri și gropi, săpate de aceștia în căutarea de comori.

Bunicul din partea mamei (moșu Șerbănete) și străbunica de aceeași parte (mama Șerbănoaica), în vârstă de peste 90 de ani, mi-au descris cu lux de amănunte locurile unde se aflau ruinele cetății lui Negru-Vodă și ale stupinei, cât și vatra vechiului sat Poieni.

Străbunica mi-a arătat chiar și locul vechii biserici a satului, cât și a cimitirului, care au dispărut după strămutarea unei părți a locuitorilor pe malul stâng al râului Galbenu, iar a celeilalte părți spre râul Cernăzoara, situat în partea opusă.

Tot aceștia spuneau că familiile Brănescu, Roșoga, Jega, Vârjan, Pășcu și Plotogea ai căror urmași locuiesc în satele Poienari și Bumbesți, provin din vechiul sat Poieni (actualul sat Lupești) pe al cărui teritoriu, în punctele numite Hoagă, Valea Mare, La Stupini și Sub Pripior, se pot vedea și în prezent numeroase grămezi de pietre și moloz rămase după strămutarea lor.